

Gunta Jaunmuktāne

Akciju sabiedrība "Valters un Rapa"

Izcilais grāmatnieks Jānis Rapa 1929.gadā rakstīja: "Grāmata ir visbagātākā mantnīca pasaulē, kurā glabājas agrāko paaudžu krātie vērtīgākie dārgumi. Uz kultūras ceļa mēs netiksim un garīgā ziņā neaugsim, ja ignorēsim grāmatu."

Apgāds "Valters un Rapa", kas laikā no 1912. līdz 1940.gadam izdevis vairāk nekā 3500 grāmatu aptuveni 11 miljonu lielā metienā un uz kura grāmatnīcas bāzes 1940.gadā tika izveidota Valsts apgādniecību un poligrāfisko uzņēmumu pārvaldes (VAPP) Centrālā grāmatnīca, bija universāls grāmatniecības uzņēmums ar trim lieliem darbības virzieniem: grāmatu izdošanu, iespīšanu un pārdošanu. Firma viena no pirmajām Latvijā apvienoja izdevniecību, spīstuvī, burtu lietuvī, cinkogrāfiju un grāmatu tirgotavu.

Jānis Rapa

Jānis Rapa

Jānis Rapa dzimis 1885.gada 17.aprīlī plkst. 6.00 no rīta Tērvetes "Ķīpos" turīga lauksaimnieka ģimenē.

Vēlāk kādā intervijā J.Rapa rakstīja: "Ja man pie rokas būtu mana pirmā ģimene (tad man bija 9 gadi), tad jūs mani redzētu ar biezu grāmatu padusē, kas liecina, ka jau tajā laikā manas domas saistījās ar grāmatu. Līdz 15.dzīvības gadam, kad ap-

meklēju Tērvetes pagasta skolu, nebija mājās, ne skolas bibliotēkā atrodama neviena grāmata, kuru nebūtu izlasījis."¹¹

No 1894.gada J.Rapa mācījās Kalnamuižas (Tērvetes) pagastskolā. Skola, kas atradās Tērvetes krastā skaista dārza vidū, ar savu sarkano dakstiņu jumtu atstāja uz zēnu lielu iespaidu. Skolas brīnišķīgā dārza ietekmē viņš tajā pat gadā iekopa pats savu koku skolu, audzēdams no zilēm un sēklām ozolus, kastaņus, kļavas un ābeles. Zēnam ar mācībām veicās ļoti labi, tāpēc, pabeidzis pagastskolu, viņš dabūja tēva atļauju vēl pāris gadus skoloties Jelgavas reālskolā. J.Rapa vēlāk atzinās: "Uz lielām skolām bija maza izredze, jo tēvam piederēja divas prāvas mājas un es biju vienīgais dēls, kuram drīzumā vajadzēja stāties tēva pedās. Jelgavas krieviskajā reālskolā es drīz izvīrījies par pirmo skolēnu, un tēvs atlika gadu no gada atgādinājumu par atgriešanos mājās. Reālskolas laikā dzīvoju noslēgti, jo

klases biedru vairākums bija sociālistiski noskaņots, — ar tiem bija grūti saprasties. Toties vientulībā man atlika daudz laika lasīšanai, kurai nodevos ar aizrautību. Bez tam pasniedzu arī daudz privārstundu, lai pierādītu tēvam savu patstāvību."¹²

Par skaistu leģendu kļuva Jāņa Rapas atmiņas par biškopja gaitu aizsākumu: "Mana tēva dārzā gadiem ilgi sēroja kāds vientuļš bišu klucis. Nevienš tam nepievērsa nekādu vērību. Tikai rudenos no kaimiņiem ieradās tā īpašnieks ar garu dunci rokā un lielu bļodu padusē, lai ievāktu saldu ražu. Man, toreiz vēl reālskolas solus deldējot, nāca rokā Meterlinka dzejiskā grāmata "Bišu dzīve". Ar aizrautību to pāris vakaros izlasīju, un tās saturs man iespīdās atmiņā uz laiku laikiem. Šis filozofiski-dabaszinātniskais apcerējums, rādot brīnišķīgu gaismā kukaiņu dzīvi, mācīja izprast arī pašam savējo. Vēl vairāk — autors meta ģeniāli būvētu tiltu no gara pasaules uz praktisko dzīvi. Kā tuvredzīgs, kas iegādājies brilles, es citādām acīm tagad raudzījos uz veco kluci. Bieži vien uzturējos tā tuvumā — un cītīgi studēju biškopības literatūru. Vecais klucis, it kā pateikdamies par uzmanību, tajā vasarā deva pirmos spīstus. Pēc 8 gadiem man drāvā dziedāja jau 33 saimes, kas 1911.gadā deva 2000 mārciņu medus 500 zelta rubļu vērtībā. Tēva prāvo māju ienākumi nobālēja pret šo grāmatu saimniecību, kā tēvs manējo apzīmēja, redzēdams mani allaž ar biškopības rakstiem rokā. Mans kaimiņš, kam no seniem gadiem bija prāva drava, bet kas necieta grāmatu gudrības, bija palicis man tālu iepakaļ. Tā Meterlinks un citi autori man deva vērtīgu mantojumu, kā garīgā, tā praktiskā ziņā."¹³

Jelgavas reālskolā Jāņa Rapas klasesbiedri bija nākamais dzejnieks Valdemārs Damberts un tautsaimniecības docents Jānis Bokalders. 1905.gadā J.Rapa ar zelta medaļu beidza reālskolu un bilda tēvam par vēlēšanos mācīties augstskolā. Lai gan diezgan nelabprāt, tēvs atļauju tomēr deva. Tā kā kopš bērnības fiziskais darbs jaunietim bija pazīstams un tikams, viņš nolēma iestāties Rīgas Politehniskā institūta Mehānikas nodaļā. Tomēr vidusskolas pēdējās klasēs iegūtā tuvredzība lika pārdomāt — vai ar sliktu redzi viņš spēš kļūt par labu inženieri, tādēļ 1905./1906.mācību gada rudenī Rapa pārgāja uz reālskolas komercnodaļu.

No 1906. līdz 1910.gadam J.Rapa mācījās Rīgas Politehniskā institūta Tirdzniecības fakultātē un 1911. gada 27.janvārī ieguva tirdzniecības zinātņu kandidāta grādu, aizstāvēdams disertāciju "Anglijas un Vācijas tirdzniecības un rūpniecības banku organizācija un darbība". Institūtu J.Rapa beidza ar pirmās šķiras diplomu. Viņš ir pirmais latvietis, kam izdevies panākt, lai krievu valodā rakstītajā diplomā (Nr.683) ieraksta latvisko vārdu Jānis Rapa, nevis kā citos dokumentos (arī ieskaīšu grāmatīņās) — Ivans Rapa.

Mācoties Rīgā, J.Rapa dzīvoja savu radnieku Brigaderu ģimenē, kurā bieži pulcējās ievērojamākie latviešu rakstnieki, mākslinieki, aktieri un mūziķi. Šajā laikā aizsākās arī Jāņa Rapas un Zigfrīda Meierovica pazišanās un sadarbība, jo abi vienlaikus mācījās Tirdzniecības fakultātē. Z.Meierovics jau studiju sākumā iestājās studentu korporācijā "Tālāvija", savukārt J.Rapa pirmajā gadā bija atturīgs novērotājs, taču vēlāk, Zigfrīda Meierovica ierēģināts un

pārlicināts par "Tālaviju" kā nopietnu organizāciju ar stingriem principiem, kļuva aktīvs tālavietis un literāru sapulču organizētājs. Pāris semestrus viņš arī strādāja par korporācijas bibliotekāru, viņa jaunievedums — bibliotēkas kases nodalīšana no vispārējās. Bez tam viņš aktīvi karoja pret "ieکشējo ienaidnieku" — alkoholu. "Tālavijā" J.Rapa nolasīja divus referātus: "Mūsu zemnieku izglītība" un "Par mūsu skatuves mākslas veicināšanu". Pēc studijām J.Rapa darbojās Filistru biedrībā un kopš 1914.gada bija "Tālavijas" Filistru biedrības priekšsēdētājs.

1911.gada 27.janvārī vēstulē vecākiem viņš rakstīja: "Sirdsmijie vecāki un māsa! Šodien un atkal stāvu ceļa jūtīs, jo aizvēru pēdējoreiz aiz sevis Politehnikas durvis, lai dotos pats uz savu roku dzīvē. Par to, ka man bija iespējams augstskolu pabeigt, pirmā kārtā nākas patecība par Jūsu visu trīs uzupurēšanos, jo Jūs gājāt klupdami krizdami, lai tik mani atsavinātu no maizes rūpēm. Jūsu priekšzīme man deva izturību darbā un jūsu krietnais dzīves veids mani allaž stiprināja karot pret savām cilvēka vājībām. Valsts eksāmenu izturēju ļoti labi un beidzu kā tirdzniecības zinību kandidāts ar pirmās šķiras diplomu.

Ar sirsniņu sveicienu

Jūsu Jānis.¹⁴

Iecere par turpmāko darbības virzienu pamazām veidojās studiju laikā, kad J.Rapa līdztekus mācībām strādāja Jāņa Brigadera grāmatu veikalā un reizēm piepalīdzēja grāmatu apgādā. Šajā laikā radās doma kļūt par grāmatnieku un izveidot uzņēmumu, kurā apvienotos garīgās vērtības un materiālā veiksmē.

Grāmatlīgotāju un izdevēju pasākumos J.Rapa iepazīs ar Kārļa Zihmaņa veikala pārzini Arturu Valteru, kas kopš 1908.gada bija Latviesu Grāmatlīgotāju un izdevēju biedrības priekšsēdētājs. A.Valtera uzaicināts, 1911.gada 19.decembrī Grāmatlīgotāju un izdevēju biedrības valdes sēdē pirmo reizi piedalījās arī J.Rapa, un tajā ar trim pret divām balsīm viņu ievēlēja par priekšsēdētāja vietnieku. Par priekšsēdētāju kļuva jelgavnieks Ludis Neimanis. Nākošajās sēdēs J.Rapa aktīvi runāja par literārā vakara organizēšanu, par literāra žurnāla redaktora jautājumu un citām problēmām. Pārrunājot ieceres ar A.Valteru, kam bija liela pieredze grāmatizdošanā un grāmatlīdzniecībā, J.Rapa saprata, ka sastapis gan domubiedru, gan, iespējams, arī palīgu.

Arturs Valters

Ziņas par **Arturu Valteru** un viņa dzīvi ir gaužām pieticīgas un brīžiem pat atšķirīgas. Arī avotos uzrādītais dzimšanas gads un datums ir atšķirīgi. J.Rapa pēc A.Valtera nāves raksta, ka Arturs Valters, pēc tautības vācietis, dzimis 1870.gada 11.septembrī, bet Artura Valtera laulības apliecības norakstā, kas izdots 1939.gada 4.novembrī Rīgas Evanģēliski luteriskajā Doma baznīcā, lasām, ka viņš dzimis 1871.gada 12.septembrī. Šķiet, ka pareizāks ir Doma baznīcas izdots dokuments.⁵

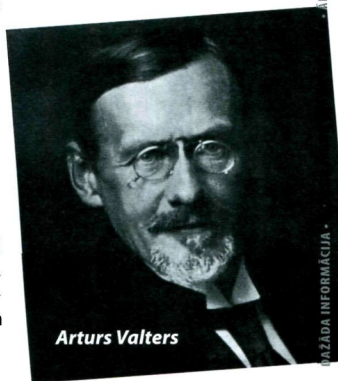
Arturs Valters dzimis Lindē (Birzgalē) tautskolotāja ģimenē kā jaunākais no četriem bērniem. A.Valtera mazmeita Marianna Neiberta no Drēzdenes 1989.gada 14.jūnijā vēstulē rakstīja: "Viena no mana vectēva dzīves nedaudzajām anekdotēm saistīta ar viņa kristībām. Vecvecāki dzīvoja apgabalā, kurā nebija baznīcas, un viņiem, lai nokristītu bērnu, bija jāpārbrauc ar laivu pāri upei. Upē bija augsts ūdens līmenis un pēc kristībām, kad visi devās mājup, māte ar zidaini rokās, izkāpjot no laivas, nokļuva aukstā ūdenī. Viņus ātri ielika gultā, un tā viņi izkļuva sveikā bez plaušu iekaisuma. Otrās kristības liecinot par ilgu dzīvi, bet tāda viņam nebija."⁶

Pēc vietējās skolas beigšanas 1884.gadā A.Valters sāka strādāt pie tēva par palīgskolotāju, brīvlaikā uzraudzīdams vietējās muižas meža strādniekus. Naudas dēļ tēvs gribējis dēlu izprecināt bagātai sievai, bet neteicis, kurai. Tuvojoties saderināšanās dienai, A.Valters jutis, ka nebūs labi, tāpēc sapakojis savas nedaudzās mantas, nolīcis tās vagas galā un gaidījis, ko tēvs viņam iecerējis. Kad redzējis tuvojamies ratus, viņš sapratis, kurai meitai pieder ievējtie zirgi. Paņēmis savu pauniņu un bez atvadišanās devies uz Rīgu.

1887.gada 1.jūnijā A.Valters sāka strādāt pie grāmatizdevēja Kārļa Jēkaba Zihmaņa — sākumā par mācekli, pēc tam par palīgu. Pēc laikabiedru ziņām, A.Valters esot bijis apdāvināts, ļoti uzcītīgs, ar lielām darba spējām un "nesatricināmu godīgumu".

Gribēdams iegūt pēc iespējas plašākas zināšanas, 1893.gadā viņš pārgāja strādāt pie grāmatlīgotāja K.Izlera Pēterpilī. Nostrādājis gadu, A.Valters devās uz ārzemēm papildināt zināšanas un iepazīties ar turienes grāmatizdevējiem.

1895.gadā, ieguvus jaunās zināšanas un zināmu pieredzi, Arturs Valters atgriezās Kārļa Zihmaņa firmā un sāka strādāt par veikalvedi. Pateicoties centībai un vācu valodas zināšanām, viņš kļuva pazīstams ne tikai kā Zihmaņa firmas vadītājs, bet arī kā izveicīgs un nenogurstošs izdevējs un tirgotājs. Kārlis Zihmanis tolaik bija ievērojamākais mācību grāmatu izdevējs, kurš laida klajā mācību grāmatas ne tikai latviešu, bet arī krievu un vācu valodā. A.Valters ar lielajām organizatora spējām un

Arturs Valters

AKZIJU SABIEDRĪBAS Walters & Rapa
grāmatnīca un apgādniecība.

Tiefdruck: Photograph A.-B. Berlin SW 68.

entuziasmu panāca, ka K.Zihmaņa izdevumi kļuva plaši pazīstami visā toreizējās Krievijas impērijā, piemēram, Kaukāzā, Pievolgas vācu kolonijās, Sibīrijā un citur.

Kaut arī Kārlis Zihmanis vēlējās, lai uzņēmums pēc viņa nāves paliktu A.Valtera rokās, Zihmaņa ģimenei tas nepatika. 1911.gada beigās, nevarēdams izturēt aizvien pieaugošās nesaskaņas ar firmas īpašnieka ģimeni, kas gribēja jaukties veikala darbā, Arturs Valters uzeita darbu un gribēja pārcelties uz Maskavu. Taču, kad J.Rapa ierosināja kopīgi dibināt latviešu grāmatniecības un izdevniecības komanditsabiedrību, A.Valters ar prieku piekrita. Liekas gandrīz pašsaprotami, ka, būdams izcils sava amata veicējs, A.Valters sastapās ar garā un spēkā radniecīgo grāmatniecības entuziastu J.Rapu.

Nodibinoties akciju sabiedrībai, A.Valters ar jaunu sparū un plašākā apjomā sāka realizēt ilgi iecerēto plānu — apgādāt latviešu skolas ar priekšzīmīgi ilustrētām mācību grāmatām. Lieti noderēja viņa agrākā pieredze un plašie sakari ar pedagogiem. Valters pārzināja arī ārzemju grāmatu tirgu, izcili sakari viņam bija ar vācu grāmatu tirgotājiem, kurus viņš centās apmeklēt vairākas reizes gadā. Klientiem patika, ka viņš allaž bija laipns, izpalīdzīgs un nosvērts.

Ar sevišķu mīlestību A.Valters nodevās ilustrēšanas darbam un dažreiz mēnešiem ilgi strādāja pie vienas grāmatas ilustratīvā materiāla, pētidams, kur atrodami vislabākie attēli, un pasūtīdams māksliniekiem zīmējumus. Atkal tika strādāts no agra rīta līdz vēlam vakaram, ņemot talkā pat naktis un svētdienas.

Firmā "Walters un Rapa" strādāja arī A.Valtera sieva Gerda (dz. Veresčinska, 1879.gada 29.(17). maijā) un dēli Ēriks un Bruno.

Arturs Valters mira 1924.gada 17.decembrī astoņos no rīta 54.dzīves gadā ar plaušu karsoni. Viņu apglabāja svētdienā, 21.decembrī Jāņa draudzes kapos Pārdaugavā.

Sprīezet pēc Jāņa Rapas vēstulēm Annai Brigaderei, vecākiem un pēc dažu laikabiedru rakstītā, Artura

Valtera un Jāņa Rapas attiecības bijušas draudzīgas un korektas. Viņi darbojās saskaņoti, papildinādami viens otru kopējā mērķa labā, jo citādi taču nevarētu plecu pie pleca nostrādāt 12 gadus un tik daudz padarīt.

Komanditsabiedrība "A.Valters, J.Rapa un biedri"

1912.gada 10.martā skolu inspektors **Fricis Adamovičs**, zvērinātais advokāts **Arveds Bergs**, pedagogs **Jānis Dāvis**, skolu priekšnieks **Vilis Olavs** un grāmatnieki **Jānis Brigaders**, **Jānis Rapa** un **Arturs Valters**, kuriem pievienojās folklorists un rakstnieks **Krišjānis Barons**, ārsts **Kārlis Barons** ar kundzi, direktors **Kārlis Celmiņš**, zemnieku virstiesas priekšsēdētājs **Pēteris Grigorijs**, ārsti **Feliks Lukins** un **Grigorijs Reinharde**, rūpnieks **Jānis Taube** un jurists **Kārlis Vanags** nolēma dibināt jaunu firmu — "A.Valters, J.Rapa un biedri". Apvienojot A.Valtera pieredzi, J.Rapa zināšanas un jaunības sparū, kā arī abu naudas iekrājumus, 1912.gada 1.jūnijā Rīgā sāka darboties grāmatniecības uzņēmums — komanditsabiedrība "A.Valters, J.Rapa un biedri".

Pirmais pasaules karš un tam sekojušie juku laiki pārtrauca un gandrīz iznīcināja grāmatizdevēju darbu. Kad tika izdots rīkojums par Rīgas uzņēmumu evakuāciju, komanditsabiedrība 1915.gada vasarā Maskavā nodibināja pagaidu nodalu, kuras pārzināšanu uzņēmās J.Rapa, bet A.Valters palika strādāt Rīgā. Tā kā J.Rapa bija darbietis, arī Pirmā pasaules kara laikā, dzīvotdams un strādādams Maskavā, viņš aktīvi pievērsās sabiedriskajam darbam un strādāja kā Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas pilnvarotais Krievijā. Komitejas uzdevumā viņš apbraukāja dažādas Krievijas pilsētas — Petrogradu, Brjansku, Jurjevu, Tērbatu, Vologdu, Tulu, Rjazaņu un citas — organizēja bēgļu apgādāšanas komitejas un nodibināja sakarus ar dažādām krievu grāmatu firmām, latviešu bēgļu skolām un komitejām. Kaut arī ar grūtībām, tomēr grāmatu izdošana turpinājās.

1917.gada aprīļa beigās Maskavas nodaļu slēdza, un J.Rapa atgriezās Rīgā. Taču no mierīga darba nekas nesanāca, jo 1917.gada augustā, krievu karaspēkam atstājot Rīgu, firmas Rīgas nodaļa tika izlaupīta. Nepadodoties grūtīdībai un žēlabām par zaudēto, J.Rapa ar jaunu sparū metās darbā un no 1917.gada bija Ceturtās Rīgas savstarpējās kredītbiedrības valdes loceklis, pēc tam Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības bankas direktors. Šajā grūtajā laikā pēc smagas slimības 1917.gada 29.novembrī aizsauls aizgāja viņa māsa Natālija. Trieciens un nožēla par to, ka tik maz laika pavadījis kopā ar māsu, bija liels, taču bija jāstrādā tālāk.

Kad 1918.gada 18.novembrī tika nodibināta Latvijas valsts, visi loloja cerību strauji atjaunot latviešu grāmatu izdošanu. Taču, mainoties varai, 1919.gada janvārī sākās jauni pārbaudījumi. 31.janvārī J.Rapa rakstīja vecākiem: "Strādāju kā līdz šim, un arī turpmāk man ir izredze laba, jo mani arī lielnieki pazīst kā bezpartejisku cilvēku, kas politikā nejaucas un kas prot savu lietu kā veikalā, tā arī bankā. Banku skaitu grib pamazināt un arī daļu direktoru grib atcelt, bet mēs ar Brigaderu esam arī turpmāk paredzēti kā direktori, jo skaita mūs par krietniem un saprātīgiem darbiniekiem. Veikalā ar saviem ļaudīm arvien esmu labi satīcis. Un Izglītības komisariātā vadītājs mums apgalvoja, ka, gadījumā, ja vēlāk grāmatu veikali tiktu nacionalizēti, tas ir, paņemti valsts pārziņā, tad tomēr mūsu veikalu neaizskars, jo mēs kā speciālisti, viens ar ilggadēju praksi, otrs ar labām smadzenēm, esot viņiem līdz ar savu labi nostādīto veikalu ļoti derīgi izglītības veicināšanai.

Vispārī ņemot, es droši skatos nākotnē. [...] Un es, pat tai sliktākā gadījumā, ja man daļu no mantas būtu jāzaudē, par to daudz nebedātu, jo man ir veseli locekļi un prātīga galva virs pleciem, tā kā es arvien ceru tikt uz priekšu.⁷⁷

Neraugoties uz J.Rapas pārliecību, ka viņa veikalu atstās neskartu, 1919.gada 6.februārī visus grāmatu veikalus nacionalizēja. Vairāki Rīgas redzamākie grāmatnīgotāji apvienojās un uzrakstīja vēstuli pret grāmatniecības nacionalizāciju, norādot, ka grāmatas nav tā prece, ar kuru var pelnīt lielu naudu, un lūdza atļaut viņiem turpināt darbu. Vēstuli parakstīja Augusts Golts, Dāvids Zeltiņš, Kārlis Bērziņš, Arturs Valters, Jānis Rapa, Augusts Raņķis. 14.februārī to iesniedza Rīgas Strādnieku deputātu padomei, Latvijas Izglītības komisariātam un Rīgas Strādnieku deputātu padomes Izglītības nodaļai. Sākumā arī Ansis Gulbis līdz ar visiem parakstījis un pat apņēmis rakstu aiznest un iesniegt, taču pēdējā brīdī no šā pienākuma atsacījās un lūdza savu vārdu no raksta dzēst. Iesniegtajam rakstam tomēr nekādu panākumu nebija, jo veikalu nacionalizāciju neatcēla, bet grāmatu izvazāšana un izpārdošana turpinājās.⁸ Tomēr zīmīgi, ka vienīgais

grāmatu veikals, kurš drīkstēja turpināt darbu, bija tieši A.Gulbja veikals. Nav zināms, kā tas beigtos, ja 1919.gada 22.maijā lielnieki nebūtu spiesti Rīgu atstāt.

Tukšajā laikā pēc veikala slēgšanas J.Rapa strādāja Kredītbiedrībā un Tautas bankā par galveno grāmatvedi. 1919.gada vasarā uzskatīja, ka ikvienam latvietim jābūt vai nu frontē, vai jādarbojas valsts dienestā. J.Rapa 1919-1920.gadā strādāja par Valsts Kredīta departamenta direktoru — viņa vadībā drukāja naudu visas Latvijas vajadzībām. Bez tam, no 1918. līdz 1921.gadam J.Rapa bija latviešu tirgotāju savienības valdes loceklis.

1919.gadā, pēc Latvijas atbrīvošanas izrādījās, ka visu Rīgas tirgotāju un rūpnieku, tai skaitā arī komanditsabiedrības "A.Valters, J.Rapa un biedri" manta un saņemtās vērtības bija izlaupītas un izvazātas, tādēļ turpmākais darbs jāatsāk ar niecīgiem iekārtu un naudas atlikumiem.

Tāpēc A.Valters un J.Rapa nolēma piesaistīt jaunus līdzdalībniekus un noteikt lielāku dalībmaksu. 1920.gada 29.jūnijā komanditsabiedrību "A.Valters, J.Rapa un biedri" pārveidoja par akciju sabiedrību "**Valters un Rapa**". Par sabiedrības padomes priekšnieku ievēlēja rūpnieku Jāni Taubi, par vietnieku — direktoru Kārlī Celmiņu, par sekretāru — pedagogu Jāni Dāvi. A.Valters un J.Rapa turpināja darboties kā rīkotājdirektori. Akciju sabiedrība 1920.gada 1.jūlijā sāka savu darbību.

Pēc A.Valtera nāves par J.Rapas palīgu 1925.gada 1.jūlijā sāka strādāt rakstnieks, jurists un pedagogs Jānis Grīns.

20.gados turpinājās J.Rapas sabiedriskās aktivitātes. No 1922.gada 27.jūnija līdz 1936.gadam J.Rapa bija latviešu Grāmatnīgotāju izdevēju biedrības priekšnieks. Viņa vadībā tika organizēti grāmatnieku kongresi un grāmatu nedēļas. Šajā laikā radušies vairāki J.Rapas raksti: "Mūsu grāmatniecības veidotāji", "Mūsu grāmatniecība ceļā jūtīs", "Lielais mantojums", "Studējošie un grāmata", "Strādnieks, grāmata, kultūra" un citi. Tajos paustās atziņas ir tik aktuālas, it kā būtu rakstītas mūsdienās.

Pats J.Rapa ir pirmais grāmatniecības darbinieks Latvijā, kas, ieguvis speciālu augstāko izglītību, pēc studijām stājies darbā grāmatniecības nozarē un palicis tai uzticīgs visu mūžu. Daudz ceļojams pa ārzemēm, viņš nemitīgi papildinājis savas zināšanas un pilnveidojis arī darbu firmā, nodibinot tiešos sakarus ne vien ar visiem Latvijas, bet arī ar Vakarēiropas, Amerikas un Krievijas grāmatizdevējiem un grāmatnīcniekiem firmām. Piemēram, 1935.gadā "Akciju sabiedrības "Valters un Rapa" pārskatā par ārzemju darījumiem" uzskaitīta 31 valsts, tai skaitā Anglija, Argentīna, Beļģija, Brazīlija, Grieķija, Japāna, Ķīna, Persija, Zviedrija un citas.⁹ Līdz ar to "Valtera un Rapas" grāmatnīca kļuva par Latvijas grāmatnīcnieku centrāli, kur koncentrēti lielākie grāmatu krājumi latviešu, krievu, vācu, angļu un franču valodā un kura arī apgādāja vidējās un mazākās grāmatnīcas un dažādas iestādes ar grāmatām.

1931.gada rudenī ne tikai Latvijas grāmatrūpniecībā un tirdzniecībā, bet arī visā tautsaimniecībā bija jūtama krīze. Lai iegūtu līdzekļus turpmākam darbam, 1932. gadā J.Rapa bija spiests pārdot Latvijas Universitātei gadiem vāko, krāto un loloto 12 000 sējumu lielo, vērtīgo bibliotēku "Baltica".

Vēlāk, lai pievilinātu pircējus un tuvinātu rakstniekus lasītājiem, J.Rapa izsūtīja aicinājumus ievērojamākajiem autoriem ierasties grāmatnīcā un ierakstīt savās grāmatās īsus veltījumus.

Pateicoties tam, ka 1934.gada 7.jūnijā J.Rapa salaulājās ar Valsts parauga pamatskolas bērnu darza skolotāju Elfrīdu Pētersoni, kurai ļoti rūpēja bērnu grāmatu kvalitāte,

firma lielāku vērību pievērsa bērnu un jaunatnes literatūras izdošanai. Tika izveidota īpaša komisija, kurā darbojās pedagogi, rakstnieki un mākslinieki, lai kopīgiem spēkiem gādātu par labām, skaistām grāmatām. Veikalā iekārtoja jaunatnes grāmatu stūrīti.

30.gadu beigās politiskā situācija atkal saasinājās, un grāmatnieku aprindās radās bažas par iedzīvotāju pirktspeju.

Taču J.Rapa bija enerģijas pārpilns. Mazinājās sāpe par nesen aizgājušajiem mīļajiem: 1931.gada 1.maijā savā 12.dzīvības dienā mirušo dēliņu Gunti, nedaudz vēlāk — 23. maijā mirušo pirmo sievu Martu, dzimušu Līdumu, 1933.gada 25.jūnijā mirušo draugu un garīgo audzinātāju, rakstnieci Annu Brigaderi. Intensīvā darbā ritēja dienas, un darbīgo izdevēju atkal aplaimoja veiksmē — 1938.gada 5.oktobrī piedzima dēls Jānis, turpinājās darbs

apgādā, V.Olava, Z.Meierovica, A.Brigaderes piemiņas un Brīvības pieminekļa komitejā, kā arī Jaunatnei kaitīgās literatūras apkašošanas komitejā un citur. No 1938. līdz 1940.gadam J.Rapa darbojās Rakstu un mākslas kamerā.

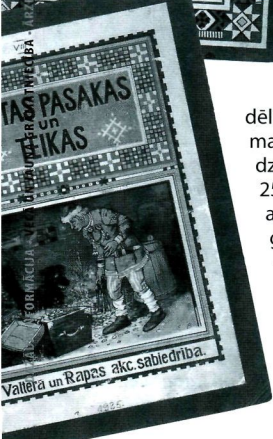
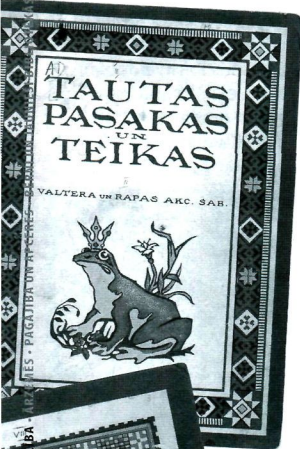
Viņš atzina, ka ir "laimīgs par savu izvēlēto darba lauku, jo tas ir plašs un interesants. Jābūt tikai čaklam dažādu ierosinājumu, plānu iecerēšanā un to realizēšanā."¹⁰ Ieceru J.Rapam, tāpat kā agrāk, netrūka. Lai gan gaisā atkal bija jaušams politisks spāpējums, viņš droši raudzījās nākotnē, jo apzinājās, ka dara svarīgu darbu. 1939.gada 14.oktobrī J.Rapa rakstīja mātei: "Nebēdājies par tiem nemiera laikiem. Lai ar mēs krieviem devām tiesību nodibināt tās bāzes, viņi mūsu dzīvī nejauksies un viss būs pa vecam, nevajag visām baumām ticēt. Hitleram ar tiem vāciešiem ir savi aprēķini, tas nemaz nav sakarā ar krievu un komunistu briesmām, kurām mēs, latvieši, neticam."¹¹

J.Rapa vienmēr bija optimists, jo uzskatīja, ka par pesimistu pagūs kļūt vienmēr, bet, kamēr cilvēks dzīvo, viņam vismaz jācenšas palikt optimistam un jāstrādā. Galvenais bija darbs. 1940.gada 15.aprīlā vēstulē J.Rapa rakstīja: "Mīļā mamī! Darba man ir tik daudz, ka nezinu, vai iznāks pārbraukt agrāk kā Vasarsvētku nedēļas vidū, kad Jāniša vadībā mēs visi dosimies uz Sprīdišiem. [...] Tagad arī Frīdai bija daudz darba, jo dažā laista stunda ik dienas paiet, auklējot Jānīti. Un tad viņa sastāda un sakop dzeju grāmatu no dažādiem rakstniekiem, ko dāvat iesvētāmiem un jaunatnei."¹²

Pēdējā "Valtera un Rapas" akcionāru pilnsapulce notika 1940.gada 30.aprīlī plkst. 19.00. Dienas kārtībā: 1) sapulces vadības vēlēšanas, 2) darbības pārskats par 1939.gadu un revīzijas komisijas ziņojums, 3) tīrās peļņas sadale, 4) budžets un darba plāns 1940.gadam, 5) nekustama īpašuma iegūšana, 6) priekšlikumi un ziņojumi, 7) a/s vadības un revīzijas komisijas vēlēšanas.

J.Rapa cerēja, ka viss būs labi. Arī vēl 1940.gadā, kad Latviju okupēja un viņa apgāds un veikals tika nacionalizēti un izlaupīti, bet viņu pašu no direktora pazemināja par mazu biroja ierēdnīti. Reiz jau viņam gandrīz viss bija jāzaudē un jāsāk no gala, toreiz viņš dūšu nezaudēja, toreiz uzvarēja lielā dzīvot un darboties griba. Tāpat arī sākuma posmā pēc okupācijas visas pārmaiņas viņš panesa mierīgi un uzskatīja, ka ir labi, ja var palikt savā agrākajā uzņēmumā, ka bargi kungi, īpaši analfabēti, ilgi nevaldīs, tāpēc latviešiem pacietīgi jāiztur un jāsauglabā možs gars.

Sākumā J.Rapa centās darbu turpināt, jo bija pārliecināts, ka okupanti ilgi neiztik bez viņa tautsaimnieka un grāmatizdevēja zināšanām. Tomēr, vērojot, ka ilgi lolotās un izdotās grāmatas tika pieskaitītas kontrrevolucionārai literatūrai, kā skaisti iesietie un ilustrētie sējumi tika sakrauti smagajās mašīnās un aizvesti iznīcināšanai, zuda cerības kaut ko labot un atgūt, zuda optimisms un arī dzīvotgriba. Tomēr J.Rapa bija pārāk spēcīga rakstura cilvēks, lai tik viegli salūztu. Izmisuma brīži mijās ar cerību: gan jau kāds eksemplārs kaut kur saglabāsies un to labākos gados varēs atjaunot. 1940.gada 23.septembrī viņš rakstīja: "Sirdsmīļā mamī! [...] Jānītis dūšīgs un vesels, tāpat arī Frīda, viņa šodien sāk darboties kā skolotāja.

Tagad jau katram jāstrādā. Es pats tikai kādu laiku biju savārdzīs, bet tagad jūtos labāk, un domājams, ka drīz atkal varēšu iet darbā. [...]”¹³

Drūmās dienas nomainīja gaišākas, taču, uzklaustot darbinieku un apmeklētāju jautājumus, kā būs tālāk, ko darīt, viņš kļuva aizvien grūtsirdīgāks un nerunīgāks. Zenta Mauriņa esejā “Karoga nāve” grāmatā “Dzelzs aizbidņi lūst” rakstīja: “Lai mani un sevi mierinātu, viņš citēja nodrāzto frāzi: “Kas mantu pazaudējis, ir daudz zaudējis, bet, kas dūšu pazaudējis, ir visu pazaudējis.” Bet no nedēļas nedēļā viņš kļuva klusāks. Sarunas beigās viņš vēl smējās, bet viņa smieklī skanēja baigi, un viņa vēl apaļais, rožainais ģimīs savilkās sāpīga grimase.”¹⁴

Viss iecerētais un grūtā darbā sarūpētais tika iznīcināts pārāk pēkšņi un nežēlīgi. Miršanas apliecībā (RTMM, inv. Nr.105042) lasām: “Nāves cēlonis — pašnāvība, lecot no augstas vietas”.

Par Jāņa Rapas pašnāvību ir dažādas versijas. Citi uzskatīja, ka viņš ielēcis no tilta upē, citi, ka izlēcis pa dzīvokļa logu, bet varbūt pēdējā diena bija tāda, kādu to apraksta Zenta Mauriņa esejā “Karoga nāve”:

“Manuprāt, galvenais pašnāvības iemesls ir grāmatas, viņa mūža vienīgā lielākā, nozīmīgākā mīlestība, kurai tika ziedoti visi spēki un domas. Un, ja neglābjami tiek iznīcināts dārgākais, zūd jēga arī pārējam. Paradoksāli, ka bojā šādā veidā ir jāiziet tieši Jānim Rapam, cilvēkam, kurš visu mūžu bija nelabojams optimists, kura dzīves moto skanēja: **“Tikai rāmu garu!”**”

1941.gada 31.maijā avīzes “Padomju Latvija” 7.lappusē starp dažādiem sīkiem pirkšanas un pārdošanas un darba meklējumu sludinājumiem publicēts neliels ziņojums: “Grāmatnieks Jānis Rapa miris 1941.gada 30.maijā. Piederīgie.” It kā nebūtu gājis bojā Latvijas dīžākais grāmatu izdevējs! Cilvēks, kuram 1927.gada 15.novembrī par nopelniem grāmatniecībā piešķīra III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni.

Anna Rapa pēc dēla nāves rakstīja: “Ciņa un mūžīga meklešana ir viņa dabā. Rapa nav palaidis garām nevienu gaišu mērķi, no kura tas nav iemetis vīzošu dzirksti savā dvēseles atziņas siekā... Viņš bij’ zeltam un dārgakmenim līdzināms, viņam nevajag savas vērtības zināt, bet viņam vajag mirdzēt.”¹⁵

Par a/s “Valters un Rapa” izdotajām grāmatām varētu rakstīt ļoti daudz, bet šoreiz — tikai par nozīmīgākajiem izdevumiem.

Dainas, pasakas un teikas

20.gadu sākumā J.Rapa saprata, ka Latvijā ir steidzami nepieciešams jauns tautasdziesmu kopiezdevums. Apgādā vadītāji sarunās ar Krišjāni Baronu noskaidroja, ka ātrumā iespējams tikai nepārgrozīts iepriekšējo **“Latvju Dainu”** iespaidums. Izdevēji izvēlējās atkārtota izdevuma veidu, kas tolaik vēl nebija izplatīts, vismaz Latvijā nē. Līdz ar to otrs iespaidums ir pilnīga pirmā iespaiduma kopija, pat ar visām iespaiduma kļūdām. Un tā 1922.gadā tika izdots atkārtotais **“Latvju Dainu”** izdevums sešos greznos sējumos ar Burkarda Dzeņa zīmēto ugunskrustu, kuru padomju laikā daudziem sējumiem nokasīja vai arī uz tā

uzlīmēja necaurspidguro papīru.

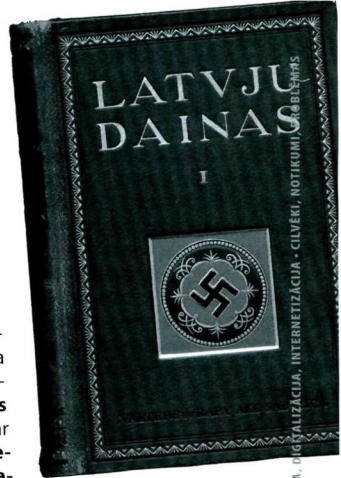
1925.gadā J.Rapa sāka izdot Pētera Šmita **“Latviešu pasakas un teikas”**, kas aptvēra 15 sējumus, kuros iekļautas 4309 pasakas un 3586 teikas. Tas bija lielākais tautas pasaku un teiku krājums pasaulē. Divdesmitajos gados iznāca arī Pētera Birkerta un Mērijas Birkertes sakārtotās **“Latvju tautas anekdotes”** (1926) ar 1600 anekdotēm, **“Latviešu sakāmvārdus un parunas”** (1927) ar 3230 sakāmvārdiem un parunām un Pētera Birkerta **“Latvju tautas miklas”** (1927) ar 3085 miklām. Skaitļi ir iespaidīgi, un visi šie izdevumi ir vieni no bagātākajiem folkloras krājumiem arī šodien. No folkloras izdevumiem pieminamas arī **“Lietuvju tautas pasakas”**, **“Ķīniešu pasakas”** un Pētera Šmita pasaku izlase **“Skaistākās latviešu pasakas”** (1934).

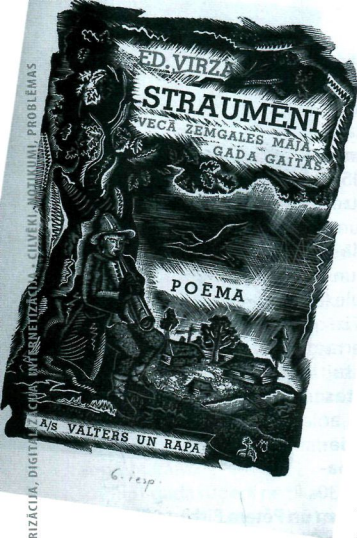
Nebijis notikums latviešu grāmatniecības vēsturē bija Annas Brigaderes atsevišķās astoņās burtničas sakārtotās **“Tautas pasakas un teikas”**, kas iznāca laikā no 1923. līdz 1925.gadam. Krājuma veidošanā tika pieaicināti labākie Latvijas mākslinieki — Niklāvs Strunke, Indriķis Zeberīns, Roberts Tilbergs, Aleksandrs Apsītis, Vilis Krūmiņš, Jēkabs Bīne, Pēteris Kundziņš un Edvards Brencēns. Tā bija pirmā plašākā pasaku un teiku sērija, ko ilustrēja latviešu mākslinieki. Pasaules izstādē Parīzē 1925.gadā izdevumam piešķīra vienu no visaugstākajām godalgām — “Diplôme d'honneur” (augstāka par zelta medaļu).

Romāni, stāsti, kopoti raksti

Lai attīstītu, nostiprinātu un sekmētu latviešu rakstniecību, apgāds jau ar pirmo darbības gadu izdeva latviešu un cittautu daiļliteratūru — **romānus, stāstus, dzeju un lugas**. Kaut arī daiļliteratūras izdevumu kopskaitis nav liels — kopā ar folkloras krājumiem nedaudz vairāk nekā 700, tomēr šajā jomā ieguldītais darbs ir nozīmīgs un paliekošs. Jau 1912.gadā iznāca Jāņa Akuratera stāstu krājums “Iz bijušām dienām” un citi darbi. Apgādā iznāca vairākas Annas Brigaderes, Jēkaba Janševska, Jāņa Jaunsudrabiņa, Arveda Švābes, Jāņa Veseļa, Jēkaba Zeibota, Ivandes Kaijas, Jāņa Akuratera, Aleksandra Grīna, Zentas Mauriņas, Aīdas Niedras grāmatas.

Lielu darbu uzņēmums ieguldīja latviešu autoru **“Kopoto rakstu”** izdošanā. Tā kā no visiem autoriem visciešāk ar apgādu bija saistāms Annas Brigaderes vārds, “Kopoto rakstu” izdošana aizsākās ar šīs ievērojamās latviešu rakstnieces darbiem, ko sakārtoja pati autore. No 1913. līdz 1940.gadam vairāki sējumi tika iespiesti divas, trīs un pat četras reizes. Bez tam tika izdoti arī Rūdolfa Blaumaņa, Jura Alunāna, Doku Ata,

Vija Plūdoņa, Jēkaba Dravnieka, Kronvaldu Ata, Jāņa Ziemeļnieka, Jāņa Ezeriņa, Ernesta Birznieka-Upīša, Friča Bārda un Zentas Mauriņas "Kopotie raksti".

J.Rapa bija latviskās dzīves, latviešu tautas ilgus gadusimtus kopto un pārmantoto ētisko priekšstatu un tikumisko ideālu piekritējs, tāpēc viņam īpaši tuvi bija Edvarta Vīrzas "Straumēni".

Arī J.Rapa uzskatīja, tikai peļņas avots, bet gan ikdienas būtība, ka ļoti nozīmīga ir dzimtas vēstures stiprināšana, harmonija ar dabu un lauku sētas kopšana, lai saglabātu latviešu nācijas tikumisko spēku. "Straumēni" pirmo reizi pa daļām iespiesti apgāda žurnālā "Daugava" 1929.gadā, pēc tam atsevišķā grāmatā izdoti piecas reizes (I — 1933, II — 1935, III — 1936, IV — 1937, V — 1938), pie tam 1937.gada 18.decembra (ceturtais) izdevums bija apgāda 3000.grāmata. Izdevējiem radās doma grāmatu izdot vēl sesto reizi un šoreiz greznā, mākslinieciskā izdevumā, tādejādi turpinot lielā formātā grezno grāmatu sēriju. Darbu iespieda 2000 eksemplāros, un, kaut arī tas maksāja no četrpadsmit līdz astoņpadsmit latiem, pircēju netrūka. Jau agrāk "Straumēni" bija ieguvuši Kultūras fonda godalgu, taču jaunais izdevums kļuva par ievērojamu notikumu latviešu grāmatniecībā un 1940. gada 28.janvārī — "Draudzīgā aicinājuma" piektajā gadadienā, kad pirmo reizi godalgoja izcilus darbus mākslas un zinātnes nozarēs, — saņēma godalgu kā 1939.gada skaistākā grāmata. "Straumēni" paspēja iznākt vēl septiņto reizi 1940.gadā.

Tulkojumi

No prozas **tulkojumiem** īpaši izceļams igauņu rakstnieka Antona Tammsāres četru sējumu romāns "Zeme un mīlestība" (1936, 1937-1938), kuru ar autora atļauju tulkojusi Elina Zālīte. Gatavojot iespiešanai Trigves Gulbransena romānus "Un mūža meži šalc..." un "Bjerdāļu mantojums", kurus no norvēģu valodas tulkojusi Lizete Skalbe, noritēja sarakste starp apgādu un autoru par darbu izdošanu. Par to, cik ātri izdevniecība reaģēja uz citviet iznākušām, ievēribas cienīgām grāmatām, liecināja Luda Dovidēna romāna "Brāļi Domeikas" izdevums, kuru no lietuviešu valodas tulkojis Kazis Duncis. Ar Lietuvas valsts 1936. gada prēmiju godalgotais romāns Rīgā iznāca jau nākamajā gadā.

Dzeja

Apgāds izdeva vairāk nekā 50 **dzejas** grāmatu. Kā viena no pirmajām iznāca Jāņa Jaunsudrabiņa "Dziesminieks" (1912), tam sekoja vairāki Aspazijas, Annas Brigaderes, Aleksandra Čaka, Raiņa, Kārļa Skalbes un citu dzejnieku liriskas krājumi.

Pie 20.gadu ievērojamākajiem dzejas izdevumiem pieskaitāma 1923.gadā izdotā, Pētera Ermaņa sakārtotā latviešu jaunākās lirikas antoloģija "Dziesminieki", kas aptver latviešu dzeju hronoloģiskā kārtībā, sākot ar Jāni Poruku, un beidzot ar Rihardu Rudzīti. Pavisam ievietoti četrdesmit dzejnieku 219 dzejoļi, kas papildināti ar ārzemēs iespiestām dzejnieku ģimētņem. Zem katras ģimētnes redzams attiecīgā autora paraksts.

Ļoti pieprasītas un tautā iemīļotas bija dzejnieka Riharda Rudziša sakopotās antoloģijas — dziesmas gara atjaunotnei un rītdienai "Gara daile" (1935) un "Mīlestības svētījums" (1938). 1936.gadā tika laista klajā Jāņa Grīna sakārtotā patriotiskās dzejas antoloģija "Dziesmotā Latvija". 1940.gadā apgāds paspēja izdot Anšlava Eglīša un Viljama Metjūsa "Angļu dzejas antoloģiju", kurā aptverta angļu dzeja no renesanses līdz tagadnei, pavisam četrdesmit septiņi autori desmit tulkotāju sniegunā.

Lugas

Apgāds piedāvāja plašu **lugu** klāstu nelielā metienā, ņemot vērā, ka lugas parasti pērk nevis lasīšanai, bet inscenēšanai. Interesanti, ka Annas Brigaderes lugā "Ilga" jauneklja, arhitekta Evalda Krona daļējs prototips bija J.Rapa. Iznāca Annas Brigaderes lugas "Maija un Paija", "Princese Gundega un karalis Brusubārda" un, protams, "Sprīdītis", par kuru Jānis Grīns raksta, ka šai skaistajā pasākā ir tik daudz latvisku bagātību, ka tā neapnik arī pieaugušiem. Lasītāju iecienīti lugu autori bija Jānis Akuraters, Viktors Eglītis, Jānis Vainovskis un citi.

Grāmatu noformējums

Pārsvārā visas "Valtera un Rapas" izdotās grāmatas — daiļliteratūras, zinātniska rakstura vai mācību — iznāca ar krāsainām vai melnbaltām

ilustrācijām un ļoti daudzās ar zīmētiem vākiem. J.Rapam piemita spēja pulcināt ap sevi talantīgus māksliniekus un atrast līdzekļus pienācīgai autoratlīdzībai.

Izcilo vāku zīmētāju vidū bez Niklāva Strunkes, kas zīmējis vākus apmēram 200 a/s "Valters un Rapa" izdotajām grāmatām, minami arī Sigismunds

Vidbergs, Augusts Annuss, Ludolfs Liberts, Aleksandrs Apsītis, Jānis Jaunsudrabiņš, Indriķis Zeberīņš, Alberts Kronenbergs un daudzi citi mākslinieki.

"Valtera un Rapas" aizsāktās grāmatas greznos ādas iesējumos bija nozīmīgs, reti sastopams notikums latviešu grāmatniecībā. J.Rapa saprata, cik svarīgi ir laikā, kad cilvēki sāk iepazīt pasaules grāmatniecības sasniegumus, parādīt, ka arī Latvijā var izdot skaistus, pat greznus izdevumus, kuri var konkurēt ar ārzemju izdevumiem. Par 1925.gadā iznākušo Jāņa Dombrovskā grāmatu "Latvju māksla" gleznotājs Uga Skulme rakstīja, ka tā ir reti lepna grāmata un latviešu grāmatniecības pēdējais rekords. Grāmata iespieda ārzemēs 2200 eksemplāros, no kuriem 100 bija numurēti eksemplāri ādas iesējumā ar J.Dombrovskā autogrāfu. Latviešu mākslas vēsture iznāca arī franču valodā — "L'Art Letton".

No 1934.gada firma izdeva "Mākslas kalendāru", kuru greznoja labāko latviešu mākslinieki — Kārļa Miesnieka, Jāņa Kugas, Ludolfa Libertā, Jaņa Rozentāla un daudzu citu — gleznu krāsainas reprodukcijas.

Mācību grāmatas

A/s "Valters un Rapa" pastāvēšanas laikā no visām izdotajām grāmatām apmēram 1500 bija **mācību grāmatas**. Apgāds neželēja līdzekļus, lai skolas saņemtu vispiemērotākos darbus, kas rosinātu labāk mācīties.

Mācību grāmatas tika izdotas visos mācību priekšmetos, pie tam nereti vairākas grāmatas vienā un tai pašā jomā, kaut arī tādējādi nevarēja cerēt uz lielu noietu. Galvenais mērķis bija izdot to grāmatu, kas atbilst labas skolas grāmatas prasībām, proti, palīdz skolēniem labāk apgūt mācību vielu. Katru gadu apgāds laida klajā "Valtera un Rapas a/s mācību grāmatu rādītāju", kurā uzrādīti gan pašu izdevumi, gan paņemtie komisijā. Lai skolotājiem un skolēniem būtu vieglāk orientēties lielajā grāmatu klāstā, katalogā grāmatas kārtoja pēc mācību priekšmetiem, katrai grāmatai pievienojot detalizētāku raksturojumu un lietpratēju atzinumu. Katru gadu akciju sabiedrība izdeva arī "Vispārīgu atļauto mācību grāmatu sarakstu latviešu, vācu un krievu pamat- un vidusskolām", kurā ietvēra visu apgādu izdotās grāmatas. Šim sarakstam regulāri iznāca papildinājumi, kuros uzskaitītas jaunākās Izglītības ministrijā apstiprinātās un atļautās grāmatas. Grāmatu katalogi tika izdoti gan latviešu, gan vācu, gan krievu valodā.

Plašs mācību grāmatu klāsts vēltis latviešu, angļu, vācu, lietuņu, franču un krievu valodas, matemātikas, fizikas, vēstures, ģeogrāfijas, ķīmijas un dabas zinību, dziedāšanas, praktisko darbu, filozofijas, ticības mācības, sporta un metodikas apguvei.

Apgāds daudz darīja arī dažādu mācību līdzekļu — ģeogrāfijas karšu, bioloģisko un anatomisko sienas bilžu un citu materiālu izdošanā. Daudzas mācību grāmatas tika izdotas latgaliešu rakstu valodā.

Lai gan "Valtera un Rapas" izdotajās mācību grāmatās bija daudz ilustrāciju, pie tam bieži vien tie bija oriģinālizmēģumi, dārgākās grāmatas maksāja apmēram sešus latus, lētākās — četrdesmit santīmus. Vidējā mācību grāmatu cena bija no viena līdz diviem latiem, dārgāk maksāja ģeogrāfijas kartes.

Sērijas

Apsveicama bija skolēniem un jaunatnei domāto sēriju izdošana. Oriģinālās (ar maziem izņēmumiem) jaunākās daiļliteratūras sērija "**Rakstu avots**" (1920-1929) bija paredzēta kā tautas bibliotēka. Pirmā izdotā grāmata — Annas Brigaderes stāstu krājums "Mare", bet pēdējā ar numuru 84./85. — Rūdolfa Blaumaņa drāma "Indrāni".

Jaunatnes vidū popularitāti ieguva sērija "**Latviešu klasiķi skolai**". Šīs sērijas grāmatu izdošanai veltīja īpašu uzmanību: rūpīgi pārbaudīja valodu un ortogrāfiju, jo tās izmantoja skolās. Pirmā šajā sērijā 1928.gadā iznāca Rūdolfa Blaumaņa novele "Andriksons", pēdējā, 37.grāmata, tika izdota 1936. gadā — Ausekļa rakstu izlase. Sērijā iznāca skolu programmās ietvertie latviešu rakstnieku darbi.

Arī sērija "**Rakstnieku sejas**" bija adresēta skolu jaunatnei. Šajā sērijā pavisam iznāca vienpadsmit grāmatas — par Juri Manceli, Ernstu Gliku, Jēkabu Lautenbahu un citiem. Izdevēju nodoms bija iepazīstināt skolēnus ar pirmajiem rakstniekiem, kuru darbi nebija plašāk pieejami. Vēlāk šīs sērijas izdevumu daļēji turpināja Jāņa Bičola sakārtotā "Latviešu vecākās literatūras hrestomācija", ko apgāds izdeva 1933.gadā.

Sērija "**Pasaules klasiķi**" aptvēra vidusskolas programmā iekļautos pasaules rakstniecības darbus, piemēram, vecfranču eposu "Rolanda dziesma", Frīdriha Šilera un Johana Volfganga Gētes rakstu izlases un citas — pavisam gan tikai piecas, jo paredzētās grāmatas par Žanu Rasinu un Džordžu Baironu neiznāca. Visas sērijas grāmatas vienoja Niklāva Strunkes zīmētie vāki.

Samērā neliela, bet noderīga bija bērnu un skolēnu ludiņu sērija "**Jaunatnes teātris**".

Īpašu rezonansi sabiedrībā izraisīja sērija "**Jaunais zinātnieks**" — populārzinātniska, bagātīgi ilustrēta sērija, kuras tematika aptvēra gandrīz visas zinātņu nozares, sniedzot bagātu, vērtīgu un ierosinošu informāciju ne tikai jaunatnei, kam tā bija adresēta, bet arī pieaugušajiem. Svarīgi, ka sērija ietvēra tematus, par kuriem latviešu valodā tajā laikā bija maz vai vispār nebija publikāciju. Sērija būtiski veicināja sabiedrības izglītošanu. Tā aizsākās 1928.gadā ar Jūlija Delles grāmatu "Dzimtenes putni", pēdējā sērijas grāmata ar sešdesmit sesto numuru bija Mārtiņa Sama "Norvēģija", ko izdeva 1940.gadā.

Pēc uzņēmuma nacionalizācijas daļa iesniegto darbu palika manuskriptos, daļa — līdz galam nerealizēta atradās spiestuvē, daudzi bija tikai iecerēti. Katra grāmata parasti tika izdota 3000 eksemplāru lielā metienā un maksāja vienu latu. Interesanti, ka savu nozīmi šīs sērijas grāmatas nav zaudējušas arī mūsdienās, daļu no tām varētu izdot kā faksimilizdevumus.

Zinātniskā literatūra

Ievērojamu vietu "Valtera un Rapas" apgādā izdoto grāmatu vidū ieņēma **zinātniskās un dažāda cita satura**, to skaitā praktiskas, grāmatas — kopumā apmēram 700. Reizēm grūti šķīrāmi zinātniska un populārzinātniska satura darbi. Plašs

bija valodniecības, rakstniecības, mūzikas, reliģijas un filozofijas, pedagoģijas, vēstures, sociālo jautājumu, jurisprudences, dabas zinātnes un ģeogrāfijas, medicīnas, lauksaimniecības, pavārmākslas un citu nozaru izdevumu klāsts. Pie svarīgākajiem valodniecības izdevumiem piederēja profesora Pētera Šmita "Ievads valodniecībā", Jāņa Endzelīna un Kārļa Milenbaha "Latviešu gramatika" un citi darbi. Apgāds strauji reaģēja uz sabiedrības pastiprināto vēlmi apgūt valodas pašmācības ceļā, tādēļ izdeva "Pašstudijas vācu valodā no pirmsākumiem līdz brīvai sarunai", "Angļu pamatvalodas pašmācība" un citas grāmatas. Diezgan daudz tika izdots vārdnīcu, piemēram, "Maza grieķu-latviešu vārdnīca", "Latīņu-latvju vārdnīca".

Vairākas nozīmīgas grāmatas izdeva par rakstniecību, piemēram, Ligoṭņu Jēkaba "Pasaules rakstnieku" ilustrētais izdevums, Viljama Metjūsa "Jaunākā angļu literatūra", Zentas Mauriņas grāmatas "Baltais ceļš" (studija par Annu Brigaderi), "Pārdomas un ieceres", "Ziemeļu tēmas un variācijas" un citas.

Mūzikas literatūrā ievērojama bija Jēkaba Vītoliņa "Kordirģigenta māksla" (1928), Artura Salaka "Manas dzimtenes dziesmas" un citi izdevumi. Vēstures izdevumu vidū īpaša vieta ierādāma "Indriķa Livonijas hronikai", rakstu krājumam "Latvijas arheoloģija", vēsturiskā biogrāfiju sērijai "Lielas personības" un daudzām citām grāmatām.

Daudzas no "Valtera un Rapas" izdotajām medicīnas grāmatām bija adresētas medicīnas studentiem, piemēram, Ernesta Paukuļa "Infekcija un imunitāte", Hermana Buduļa "Psihiatrija" divās daļās un citas.

Grāmatu uzskatījumu varētu turpināt ilgi, jo katrā iepriekš nosauktajā nozarē būtu minamas daudzas vērtīgas grāmatas, kas savu nozīmi nav zaudējušas arī mūsdienās.

Kalendāri un žurnāli

Tāpat kā citi izdevēji, arī akciju sabiedrība "Valters un Rapa" izdeva **kalendārus**.

Plašam lasītāju aprindām domāts "Tautas kalendārs" iznāca no 1919. līdz 1931.gadam.

1916.gada Ziemassvētkos aizsāktais "Daugavas kalendārs" izveidojās par ļoti iecienītu un vērtīgu literāro almanahu, ko sevišķi iecienīja inteliģence. Kalendārs iznāca līdz pat 1940.gadam. Sākot ar 1922.gadu, izdevuma nosaukums bija "Daugavas gada grāmata".

"Daugavas gada grāmata" sastāvēja no divām daļām — kalendāra un literārā pielikuma. 30.gados kalendārā daļa krietni vien sašaurinājās, atvēlot vairāk vietas literāriem sacerējumiem.

1922.gadā iznāca savdabīgais žurnāls "**Kaija**", kas patiesībā bija rakstu un zīmējumu izlase, ko apkopojusi Jānis Brūmelis un Kārlis Baltgailis. Redaktore — Anna Brigadere.

Imantans strēlnieku pulks, kas 1920.gadā atgriezās ar kuģi "Gweneth" no Tālajiem Austrumiem, izdod rokrakstā žurnāla "Kaija" 6 numurus. Tā kā uz kuģa nav rakstāmmašīnas, un žurnāla numurus nevar pavairot, tos visiem nolasa priekšā tikai vienu reizi. Izdevēju pulciņš toreiz nolemj, ka pie pirmās izdevības labākos žurnāla darbus izdos vienā kopkrājumā. Šāda izdevība rodas "Valtera un Rapas" apgādā, kura nodrukātā izdevums ir bagātīgi ilustrēts, daļa zīmējumu krāsaini.

Neskatoties uz to, ka iepriekšējo latviešu literāro žurnālu mūžs ir īss, 1928.gada janvārī sāka iznākt akciju sabiedrības "Valters un Rapa" literatūras, mākslas un zinātnes mēnešraksts "**Daugava**". Žurnāls iznāca reizi mēnesī no 1928. līdz 1940.gada jūlijam. Līdz 1937.gadam tā redaktors bija Jānis Grīns, no 1938. līdz 1940.gadam — Jānis Kadiljs.

Redakcijā strādāja arī Jūlijs Roze, Jānis Veselis, Pauls Galenijs un Jānis Rapa, kā līdzstrādnieki darbojās ievērojamākie latviešu rakstnieki un Latvijas Universitātes zinātnieki. "Daugavai" savi korespondenti bija Parīzē, Vinē, Berlīnē, Frankfurtē pie Mainas, Varšavā, Stokholmā un citur.

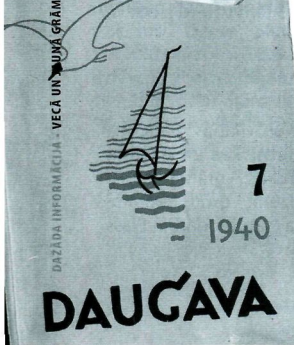
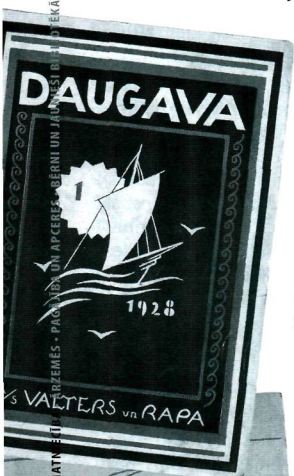
Salīdzinot ar žurnālu "Piesaule", "Daugava" bija diezākš un greznāks žurnāls, kurā aptverta ne tikai latviešu, bet arī cittaautu rakstniecība, māksla, filozofija, psiholoģija, reliģija, dabas zinātnes un citas tēmas un pārskāti par ārzemju kultūras dzīvi. Žurnāls bija domāts plašām inteliģences aprindām. "Daugavai" nenoliedzami bija lieli nopelni latviešu daiļliteratūras organizēšanā un popularizēšanā. "Daugavai" satikās dažādas rakstnieku paaudzes — Jānis Akuraters, Kārlis Krūza, Augusts Saulietis, Jānis Jaunsudrabiņš, Eriks Ādamsons, Mirdza Bendrupe, Pēteris Ērmanis, Vilis Plūdons, Kārlis Skalbe, Rainis, Aspazija, Aleksandrs Čaks, Arvīds Grigulis, Jānis Grots, Jānis Sudrabkalns, Jānis Ziemeļnieks un daudzi citi literāti.

Liela vēriba tika veltīta latviešu nacionālās apziņas un kultūras sekmēšanai.

"Daugava" bija vienīgais izdevums, kas latviešu publiku regulāri plaši un rūpīgi informēja par ārzemju rakstniekiem, jaunākām parādībām cittaautu literatūrā, sniedza kvalitatīvus darbu tulkojumus no angļu, vācu, franču, itāļu, krievu, norvēģu, čehu, ķīniešu, spāņu, zviedru un citām valodām.

Kopš 1929.gada "Daugavā" tika publicētas gleznotāru un tēlnieku krāsainas gleznu reprodukcijas un citi mākslas darbi.

Viens no čaklākajiem un spožākajiem žurnāla tā laika autoriem Jānis Sudrabkalns, raksturojot tā vērtību, raksta: "Vārds [Daugava] izvēlēts tāds, ka tam gan materiāli reāla, gan simboliski dzejiska, gan maģiska nozīme, ilga mūža vārds. Lasītāji, garīgā izlase, kas par visu vairāk mīl Latviju un cenšas pēc saskarsmes un saprasmes ar pasauli, tumšzilzeltainās, tad iepelēki zilganās, dzeltenās un gaišzilās burtnīcas saņemdam, kaiju uzlūkodami, arvien domā par savu zemi un jūru, jūtas kā cieša saime. Viena žurnāla, vienas tautas, vienotas cilvēces saime."¹⁶

Daži vēstures kuriozi

Pēdējais žurnāla numurs iznāca 1940.gada jūlijā. Jānis Kadilis rakstā "Kultūra tuvina tautas" atzīmēja: "Daugava" visā savā pastāvēšanas laikā — 12,5 gados — lielu ievēribu ir vēltījusi izcilām parādībām citu tautu mākslā un kultūrā vispār. Kopdama vispirmā kārtā savu nacionālo mākslu, tā ir vairījusies no visāda veida provinciālisma, dogmatisma un šauru literāru virzienu kultivēšanas.¹⁷ Šajā rakstā interesantākais tikai seko. Jānis Kadilis uzsvēra, ka iepriekšējos gados sniegta virkne rakstu par Padomju Savienības literatūru un atsevišķiem rakstniekiem, tāpēc ar gandarījumu konstatēja, ka arī Padomju Savienībā ir ievēroti un novērtēti latviešu kultūras izcilākie sasniegumi, un viņš citē krievu rakstnieka Vladimira Lidjina atsauksmi par nesen Maskavā notikušo Latvijas grāmatu skati: "Latvijas grāmatu izstāde ļoti laba. Padomju lasītājs cieņā pret latviešu tautas kultūru atzīmēs, ka Latvijā grāmatas izdod ar mīlestību un ka nav gandrīz nevienas kultūras vai zinību nozares, kas nebūtu parādīta šai skatē. Sākot no Bairona līdz Hamsunam, no Longfelto līdz Hemingvejam, no speciālajiem izdevumiem arheoloģijā un etnogrāfijā līdz ļoti labi iespaiduma ziņā veiktajiem mākslas albumiem, medicīnas grāmatām un enciklopēdijām, — itin viss liecina par grāmatas kultūru Latvijā."¹⁸ Vērtējums bija cildinošs, īpaši izceltas folkloras grāmatas, kas liecinot gan par latviešu zinātnieku metodisku darbu, gan par latviešu nacionālās kultūras plašo apjomu dažādās nozarēs. Nobeigumā krievu rakstnieks atzīmēja: "Spilgtu liecību par lasīšanas intereses pieaugumu dod arī plašā periodika, sākot ar literāriem žurnāliem un beidzot ar speciālajiem zivkopības, transporta, biškopības, tautas veselības, ekonomijas u.c. jautājumos. Sevišķi patikami atzīmēt to tagad, kad mūsu Padomju Savienības tautu un tām draudzīgās latviešu tautas savstarpējo attiecību pamatā ir vienas tautas dziļa cieņa pret otras tautas nacionālo kultūru."¹⁹

Krievu rakstnieka atzinīgā, var pat teikt, apbrīnas pilnā atsauksme rakstīta 1940.gada 5.jūnijā, bet pēc astoņiem mēnešiem — 1941.gada 13.februārī salikšanai nodeva brošūru "Palīgs kultūramietim analfabētu apmācībā". Tā bija tulkota no krievu valodas un domāta latviešu valodas mācīšanai. 1940.gada martā iznāca Artura Ozola "Ābece pieaugušiem", kura lietojama analfabētu skolās.

Visi "Daugavas" numuri (pavisam 151) bija un ir interesanta un vērtīga lasāmviela arī šodien, jo žurnālā rodami materiāli un ziņas, kuru nav citur. Tā ir ne vien saistoša lasāmviela, bet arī satur kultūrvēsturiskas vērtības, kuru nozīme nemazinās. "Daugava" reizē ir gan nacionāls, gan eiropieisks žurnāls.

No 1935. līdz 1939.gadam kā bezmaksas pielikums žurnālam "Daugava" reizi gadā iznāca jaunākās literatūras pārskats — žurnāls "**Grāmatnieks**". Tajā bez informatīviem ziņojumiem par jaunākajām grāmatām varēja lasīt arī vērtējošus problēmrakstus, kas ietvēra atmiņas un citus materiālus. Katrā numurā bija neliela nodaļa atpūtai ar nosaukumu — "Curiosa", kas ietvēra anekdotes par rakstniekiem, grāmatgrototājiem, izdevējiem utt.

Laikam jau taisnība mūžvecajai atzīnei, ka labi cilvēki un labi darbi nemirst nekad. Un istie vārdi ir aktuāli arī vēl pēc daudziem gadiem. Šķiet, tikai vakar J.Rapa ir teicis: "Tā kā kvasu skaits un ārējais spēks nav liels, tad mūsu tautai kvalitatīvi jābūt savā augstumā, lai kā smalks orgāns lielajā organismā varētu pildīt savu lomu. Un piemetināsim, ka katram atsevišķam cilvēkam jā rūpējas par to, lai viņš savu prātu un sirds izglītību vairotu, lai padarītu pilnīgāku savu gara dzīvi, iegūtu plašas zināšanas un kļūtu ar laiku pilnvērtīgs loceklis savā tautā.

Katrs no mums, bez šaubām, vēlas mūsu varoņu izkaroto brīvību un neatkarību paturēt, bet visdrošākais līdzeklis to panākt ir: 1) stiprināt un audzināt savus bērnus lielā tēvzemes mīlestības un brīvības garā un 2) katram un katrai sistemātiskas pašdarbības ceļā kļūt par kultūras cilvēku.

Kādreiz, kad vēstures svaru kausos varbūt svērs atkal tautu likteņus, mēs varēsim visai pasaulei pierādīt, ka esam strādīga, patriotiska, augstu kultūras limeni sasniegusi tauta, kas ieguvusi cieņu tautu starpā un spēj aizstāvēt savu brīvību un neatkarību."²⁰

Akciju sabiedrība "Valters un Rapa" bija viens no lielākajiem un nozīmīgākajiem grāmatniecības uzņēmumiem latviešu grāmatniecības vēsturē. Savu vērtību tas nezaudēs nekad.

Atsauces

- 1 Tēvijas Sargs, Nr.16, 1935, 17.apr., 6.lpp.
- 2 Tālavija, 1900-1925. Rīga, 1928. 99 lpp.
- 3 Jaunākās Ziņas, Nr.67, 1929, 22.marts, 4.lpp.
- 4 RTMM, inv. Nr.106397.
- 5 RTMM, inv. Nr.26380.
- 6 Jāņa Rapas juniora arhīvs.
- 7 RTMM, inv. Nr.106431.
- 8 LVVA 2309. f., 1.apr., 2.1.
- 9 LVVA 4595. f., 3.apr., 83.l., 37.lpp.
- 10 Tēvijas Sargs, Nr.16, 1935, 17.apr., 6.lpp.
- 11 RTMM, inv. Nr.105031.
- 12 RTMM, inv. Nr.106451.
- 13 RTMM, inv. Nr.106453.
- 14 Mauriņa, Zenta. Dzelzs aizbidņi lūst. Toronto : Astras apgāds, 1960. 93 lpp.
- 15 RTMM, inv. Nr.106491.
- 16 "Valtera un Rapas" a/s 25 darba gadi. Rīga : Valters un Rapa, 1937. 90 lpp.
- 17 Kadilis, Jānis. Kultūra tuvina tautas. *Daugava*, Nr.7, 1940, jūl., 676.lpp.
- 18 Turpat.
- 19 Turpat, 677.lpp.
- 20 RTMM, inv. Nr.105039.